

HAZA A MAGASBAN

KULTUSZ ÉS VÉDELEM

IDEIGLENES EMLÉKMŰ ÉS VÉDŐTETŐ A SZÉKESFEHÉRVÁRI NEMZETI EMLÉKHELYEN

A Székesfehérvári Nemzeti Emlékhely megnyugtató rendezésének feltétele egy széles, a szakmabelieket, a laikusokat és a politikusokat is felölelő konszenzus megteremtése. Ez csak akkor lehet sikeres, ha a műemlékvédelmi, az építészeti, az esztétikai szempontok együtt érvényesülnek az emlékhellyel kapcsolatban megfogalmazódó reprezentációs igénnyel. Ez jelenleg nem magától értetődő adottság. A hely rendszerváltás utáni története is ezt bizonyítja. A védőtető 1996-ban lezajlott pályázatot követő megépítése, majd a székesfehérvári polgárok tiltakozása következményeként elbontása, a jelenleg a műemléki hatóság által csak „feltételekkel engedélyezett” terv ennek ékes bizonyítékai, nem is beszélve a nyilvánosság kizárásával zajló háttéralkukról, melyek nem vezettek eredményre. Illetve egyre mégiscsak, hogy a jelen pályázat kiíródott.

A MŰEMLEKVÉDELMI KONSZENZUS HIÁNYA

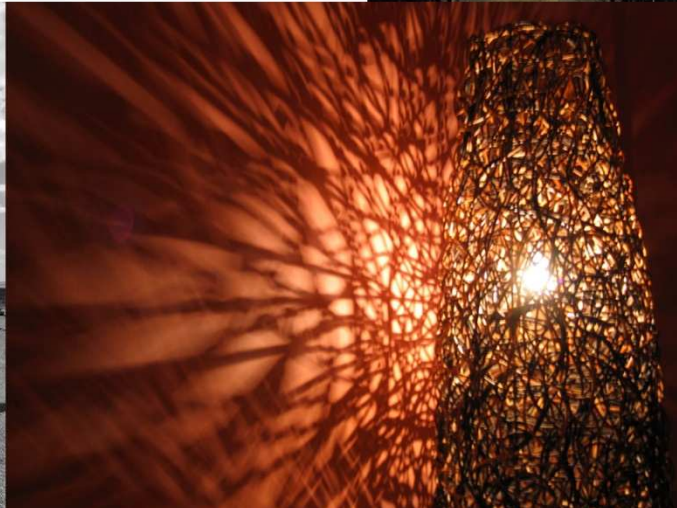
Számos ellentmondás mutatkozik műemlékvédelmi hivatal által az utóbbi évek során a területtel kapcsolatban képviselt álláspontokban. Lehet, hogy a pályázati kiírás hibája - ezt nem tudhatjuk - hogy a mai napig nem derült ki egyértelműen szükség van – e védőtetőre a romok megóvásához, avagy nem. **Ha védőtető nélkül is megóvhatók a romok, akkor miért kapott engedély mind az óváros, mind a romok világától idegen meglehetősen aránytalan és érzéketlen lefedés. Ha pedig a védőtető nélkül nem oldható meg a feladat miért nem került bele ez a feladatkiírásba.** Miért mutatkozik lényeges eltérés az elbontott és a feltételekkel engedélyt kapott tervben szereplő védőtető között? Az elbontott tető miért nem fedte le a román kori íves záródású apszist? A feltárások történetéből következtetni lehet arra, hogy elegendő információ áll rendelkezésre a rommező kiterjedéséről, koráról és a megőrzendő maradványok állapotáról ahhoz, hogy nagy bizonyossággal eldönthető legyen, hogy mely részeket szükséges védeni tetővel és melyek azok melyek védelméhez egyéb eszközök is kielégítőek (raktárba, múzeumba helyezés, konzerválás, helyi védelem, visszatemetés) Véleményünk szerint ezek olyan szigorúan vett szakmai kérdések, melyeket nem jelen pályázat keretei közt kell megválaszolni. **Jó építészeti válasz csak akkor adható a védőtető kérdésére, ha tisztázódik, a rommező mely részeit szükséges megvédeni.** A bazilika hajdani városszerkezeti összefüggései az elmúlt ötszáz év alatt radikálisan megváltoztak. Egy hasonló léptékű épület csak nagyon nagy nehézségek árán illeszthető a jelenlegi szerkezetbe. Éppen ezért szükséges hogy pontosan tisztázódjanak az egykori bazilika romjait védő tető kiterjedésével kapcsolatban támasztott igények. Nagy valószínűséggel megjósolható, hogy a jelenleg a föld alatt lévő romok kibontása és bemutatása a laikus közönség számára a mostani állapothoz képest nem jelent majd lényeges többletet, hiszen nem várható nagy léptékű térbeli elemek megjelenése. A régész szakma képviselői számára pedig adott a lehetőség a még nem teljes részletességgel kutatott területek feltárására. Az egész romterületre kiterjedő védőtető megépítését nem indokolják sem a romvédelem sem a kutatás szempontjai, abban az esetben, ha a jelenleg 1,5 m vastag földtakaró a területen marad (Lsd.: 28. kérdés). **Az egész területre kiterjedő védőtető megépülésével és az alatta elhelyezkedő rommező kibontásával a hely tudományos aspektusa, jelentősége válik túl hangsúlyossá, a többi szemponthoz képest, ami aránytalanságot eredményez.** Ugyancsak aránytalanságot jelent, a megépítés költségének nagysága és az ettől várható kétes értékű esztétikai, városszerkezeti következmények. Jelen pályázat keretei között a romok védelmére egy köztes megoldást javasolunk. **A védendő terület méreteit úgy határoztuk meg, hogy az problémamentesen tudjon illeszkedni a jelenlegi városszerkezetbe, ugyanakkor irányultságával, elhelyezkedésével utaljon a templom főhajójára, a bazilikális térszerkezetre, és megvédje a jelenleg a főhajó környezetében a járószint felett elhelyezkedő romokat.** A terület heterogenitása miatt szükséges, súlypontok kijelölése a rommezőben. Ezt hajdani bazilika főhajója és a Szent István sir jelenti.

REPREZENTÁCIÓS IGÉNY, AVAGY A KULTUSZ TÁRGYA

A romterület különböző feltárásokat követő állapotai nem tudták kielégítően betölteni azt a reprezentációs szerepet mely a laikusok részéről joggal fogalmazódik meg vele kapcsolatban. Ennek leginkább az építészet tud keretétől szolgálni a meglévő emlékek felmutatása mellett. Célul tűztük ki egy olyan térbeli kompozíció megrajzolását, mely átélhetővé teszi azt a szellemi és anyagi örökséget, mely az államalapítást, Szent István királyt, az árpád-házi és későbbi uralkodókat a helyhez kapcsolja. **A legfontosabb feladat, hogy súlyozzuk azokat a szellemi tartalmakat melyek a helyhez kapcsolódnak, mert csak ekkor fogalmazható meg világosan az emlékhely üzenete, a kiírásban explicit módon megjelenő emlékköltés gesztus mibenléte.** Ezek közül most csak a legfontosabb négy aspektust, a kultikust, a vallásit, műemlékit és a politikait vázoljuk röviden.

A hajdan volt bazilika temetkezési hely is volt, a mai napig fontos szerepet tölt be elsősorban Szent István, Szent Imre és Szent László személye körül kialakult vallásos kultusz ápolásában, és mint a többi király és államférfi nyughelye nemzeti panteonként is működik. A hely vallási üzenetet is hordoz, hiszen a Szűz Máriának dedikált prépostsági templom, azon túl, hogy a koronázások színhelye volt, mely szertatásban az esztergomi érsek fontos legitimáló szerepet töltött be, mint minden templom megszentelt hely is volt. Ugyanakkor a bazilika a magyar építészettörténet kiemelkedő emléke és a magyar műemlékvédelem történetében is kiemelkedő jelentőséggel bír. **A romkert számunkra legfontosabb üzenete azonban politikai természetű: az árpád-házi királyok koronázásának helyszíne, szimbolikusan megjeleníti az államalapítás eseményét, a hosszabb-rövidebb megszakításokkal ezer éve fennálló, különböző hatalmi- és államformákon keresztülmenő alakulatot, Magyarországot. Kifejezi a mindenkori államot, melyen most nem elsősorban a hozzá kapcsolódó intézményeket, hanem azt a sorsközösséget értjük mely összekapcsolja az itt élt és itt élő embereket, faji, nemi, vallási, politikai hovatartozástól függetlenül. De jelenti a haza fogalmát is, mely személyes kötődést, hagyományt, de leginkább otthonosságot jelent ott ahol élünk.** Ezt a következőképpen fogalmazza meg Illyés Gyula *Haza a magasban* című költeményének egyik versszakában.

Már meg is osztom, ha elmondom,
milyen e biztos, titkos otthon.
Dörmögj, testvér, egy sor Petőfit,
kőred varázskör teremtődik.



MŰTÁRGYLEÍRÁS

Pályázatunk arra tesz kísérletet, hogy a műemlékvédelmi szempontokat összeegyeztessük a nemzeti emlékhellyel kapcsolatos szimbolikus tartalmak megjelenítésével. **Célunk egy többjelentésű az építészet és a szobrászat határán egyensúlyozó műtárgy megalkotása. Több eltérő előképet ötvöztünk össze, melyek számunkra a csak személyesen megélhető haza, otthonosság és az elvont, személytelen az állam, államiság fogalompárokhoz kötődnek: archetipikus ház, hajó, sírépítmény, templom, középkori harci sisak, baldachin, védőtető, lámpás.** A végeredmény a környező utcák szintjéhez hasonló magasságban lebegő, de megközelíthetetlen platform lett, melyen egy házikó áll. A lemez és a házikó egy homogén egységet képez, egy anyagból, fekete fémlemezről készült. Határozottan elkülönül az alatta lévő többféle anyagból és szerkezetből összeállított roncsolt világtól, melynek a bazilika maradványai is résztvevői. Az építmény felső része stabilnak tűnik, az alátámasztások heterogén formálása és anyaghasználata szándékolt szedett-vedettséget kölcsönöz a lemez alatti világnak. A lábak a kiírásban meghatározott alapozható területeken helyezkednek el, szabálytalanságuk részben ebből is következik. A lemez alá érkező érzékelhető csak, hogy az építmény kontúrjában kivágtuk a lemezt és alulról bepillanthatunk. A felépítmény tengelye egybeesik a bazilika főhajójával. Nyugati vége baldachinként borul rá a Szent István sírra, kijelölve a romterület legfontosabb pontját. A vízszintes lemezen még egy négyzetes kivágás található, ez a Szent Imre sír fölé esik.

A bazilikális térforma utal a hajdan volt templom térszerkezetére ugyanakkor egy immateriális világot is megjelenít. A függőleges falfelületeken egy szabályos átlós négyzetes raszter szerint perforáltuk az építmény felső részét alkotó acéllemezeket. Nappal az építmény belsejében sötétség uralkodik, így a napsugarak keresztülhatolva a perforáción fényjátékok rajzolnak a falakra. Mesterségesen állítottunk elő fényszóródást mely, a természetben, ábrázolásai pedig a többek között barokk festészetben sűrűn előfordulnak. Ilyen jelenség az égbolt kék színe és a naplemente különböző vörös árnyalatai. Kolloid oldatokat vizsgálva először John Tyndall (1820-1893) angol fizikus írta le, akiről később az elnevezést kapta a jelenség. A belül teljesen üres térben a felépítmény vízszintes középvonala mentén nagy erejű fényforrásokat helyeztünk el, melyek sötétben kívülről láthatóvá teszik a perforációkat, melyek fénynyalábokat bocsátanak ki, és lámpássá változtatják az építményt.

ROMKERTRENDEZÉS

Ha az Országalma felől közelítünk az Ozorai Pipo toronyhoz, annak enyhe megemelése és az innen adódó rálátás a romokra egy jól sikerült dramaturgiai elem. A torony és az itt lévő mellvéd részletképzései viszont messze alulmúlják az ilyen esetekben elvárható színvonalat. Elegendő csupán a betonból készült köimitációra utalnunk. Célszerű lenne ezen részletmegoldások felülvizsgálata. A bazilika déli főhajója mellett és az egykori torony maradványai környékén nemrég kialakított fedett rombemutató terület műemléki, esztétikai, építészeti vizsgálatával nem foglalkoztunk, azt adottnak tekintettük. Romterület járószintjének kialakításánál nagyvonalakban megtartottuk a jelenleg kialakult elrendezést. Jónak tartjuk, hogy a megmaradt töredékek többségének felhasználásával, a burkolati váltások segítségével a laikusok számára is rekonstruálható a bazilika alaprajzi kontúrja. A meglévő kiegészítések mellé a déli mellékhajó végében lévő négyzetes alaprajzzal rendelkező helyiség falait a burkolatban jelöltük téglával, hasonlóan az északi hajó külső határoló falához. A jelenlegi bejáratról induló, a romterület déli részén vezetett gyalogösvény kavicszórását gyepré cseréltük fel, mivel így ez a felület többé-kevésbé megfelel a Mátyás korabeli gótikus bővítés területének. A fűvön való közlekedést kő tipegőkkel oldottuk meg.

Az itt eltemetett személyekhez kapcsolódó kultusz megélését nagyban nehezíti a sírok kialakítása, mely inkább műemléki szempontoknak van alárendelve. A legproblémásabb a Szent István sír helyzete. A temetkezési hely, az esetleges maradványok és a szarkofág helye térben nem esik össze. A felépült mauzóleum helyet biztosított államalapító királyunk szarkofágjának, a test hajdani nyughelyén jelenleg egy mesterségesen kialakított gödör tátong. Ezen a rossz megoldáson az segíthet, ha a konkrét helyet hangsúlyosabb módon jelenítjük meg, jelentőségének megfelelően kiemelve a romterületen található többi sírhely közül. Javaslatunkban egy fekete gránit síremlék elhelyezését javasoljuk. Szükségesnek ítéljük, hogy a király- és egyéb sírok megmaradt töredékei, vagy másolatai visszakerüljenek a helyszínre. A jelenleg itt található esztétikailag megfelelő, de sematikus jelölések idegenek a hely szellemiségétől és nem segítik elő a sírok azonosíthatóságát sem.

Javaslatot tettünk a 1. és 2. sírkápolnák maradványai fölött átívelő gyalogoshíd és annak folytatásában lévő támfalszakasz vonalvezetésének módosítására. Íves geometriája idegen a környezetben fellelhető elemektől. A korábbi, Lux féle megoldás az archív felvételek tanúsága szerint sokkal megnyugtatóbb megoldást jelentett. A meglévő híd szerkezet nyugati lábának mézshomoktéglás körbeépítése és a romterületet a járószinttől elválasztó vasbeton mellvéd romterület felé eső felületének fémlemez burkolata idegen a hely szellemétől, mind fennköltég, mint esztétikai szempontból. Mindez igaz a kápolna túlzó piros színű fugákkal készített kiegészítéseire is. Szükségesnek érezzük, hogy minél több itt talált kőmaradvány a helyszínen legyen bemutatva. Fontosnak tartjuk, hogy az ezt a célt is szolgáló kerítésfal visszanyerje eredeti funkcióját. Ehhez a megromgálódott kerítésszakaszok javítása szükséges. Az ide elhelyezett kövek csapóeső elleni védelmét üveg vitrinekkel biztosítottuk. Ezek részletkialakítása összefügg a szükségesnek ítélt védelem minőségétől is.